

LEGES ET STATVTA DVCATVS MEDIOLANENSIS.

EX IPSO IVRE COMMVNISIMO IMPRATORVMQUE

ac Regum Decretis, de Lictum Vicecomitum Magistratus Municipalitatis constitutio-
nibus desumpta, & quæ parsim legebantur antiquitus, Peritorum
Viatorum iudicio, uisus etiam in locis certis fuisse.

IN QVIBVS PLERAQUE CONSuetudines, ET IVRA
*gentilia veterum Germanorum, ab Imperatoribus, ac Regibus Gothis, Longobardis,
Francis, et Teutonicis in Italiam introducta, & in communium Legum
valorem proposita, continentur & obseruantur.*

COMMENTARIIS EYCVLENTISSIMIS ILLUSTRATA, ET CVM IVRA
communi ciuii, atque canonica collata.

Ab

HORATIO CARPANO I.C. COLLEGII
Mediolanensis Nobilissimo.

EX QVIAS QVICQUID AB OSA CARPOLO RODIGUEZ BIDELLIO,
& Colloqueriarum, circa Statuta Municipalia, in Imperio Romano, & Germania Europæ,
Questionum explicacionem comituit, deservit, & ad hanc editionem.

HAC POSTREMA EDITIONE PER QFM SATIS PURGATVR OPVS
Hoc a plusibus mendis quibus ante scatens. Aucta sunt, ad quicunque glossamata.

SUMMARIA VERVM SINGULARIVM

*Qua deservient studiosis, ad facilissimam inventionem materiarum, absq; eo quod vel glossa ex integro
revertatur, vel ad Indicem recurvatur.*

INVPTE IN STUDIOSORVM GRALLAM QVI DVCANTERI PVERANT INDICES
FUTURI IN PUSILLI redactione, quo juxta eum uero structiora in sectionibus Tabule, posset qui latius pere
tulit viam ad quantumque materialia tam de priuato, quam in legendo libro percepitur.

LLVSTRISSIMO DON IOANNI RODRIGVEZ DE SALAMANCA, SENATORI
Regio, & Ficini Pretoti, & quissimo.

Fontr. J. v. 1618

MEDIOLANI

APVD IOANNEM BAPTISTAM BIDELLIVM. M. DC. XVI.
Superiorum permissa, & Priuilegiis.

ILLVSTRISSIMO
DON IOANNI RODRIGVEZ
DE SALAMANCA,
SENATORI REGIO,
ET TICINI PRÆTORI AEQVISSIMO.

Io. Baptista Bidellus F.

*A*BET hoc humanum ingenium. Vir, Illusterrime, ut ipsius Dei, à quo similitudinem aliquam accepit sui, quoad eius sacre potest, actiones atque admirandam prouidentiam imitetur. Quamquam autem prestantissimum illud exemplar non assequitur, quin ab eo longissime abest, cum infinitè different virisque vis & efficiendi, & prouidendi; constat tamen sine controvërsia, multa esse, in quibus homo diuinæ conditoris sui motiones conetur adumbrare. Orbis cœlestes Deus fabricatus est, ac multorum varietate motuum distinxit. Prodiit ex Syracusis, qui tantum opus in pellucida materie non dubitauerit effingere. Quatuor ille rerum initia, & quæ ijs concinentur, procreauit. quid simile pingendi, atque fingendi artes, & spectacula Principum non expressere? Quid quod Tarrentinorum olim sapientissimus ligneam columbam emisit per immensa aëris spatia volitarem? Et tonitrua, atque ardentium fulminum ictus, novo horrendoque machinarum invento ausus est homo ad sui ipsius perniciem amulari. Videlicet, Nil mortalibus arduum est, ut ait Lyricus. Versor in re clara, testata, & pernagata nimis. Sed in eo potissimum elaborat hominum genus, ut eterni Numinis in regenda hac univeritate vestigia persequatur. Quemadmodum enim Deus mundum eternis moderatur legibus, & nunquam fallentibus: ut homines scribunt leges, quibus ciuitates, quamdiu ijs stare contigerit, regantur. & ius cum publicè tum priuatim ad communem omnium utilitatem exerceatur. Huiusmodi sunt ille leges, quæ vulgo STATUTA nominantur, à viris sapientibus digesta, atque singulari omnium bonorum ciuium consensu recepta, ac summo studio retenta. Que cum sint tuifissima ciuitatum presidia, earumdemque certissima habilitatis firmamenta, merito ac iure luerarn̄ monumentis consignantur, ut senescencia interdum longo aeo ab hominum obliuione atque silentio vindicentur. Et quidem cum ceteri libri, qui sunt de iure, multum conferant ad veritatis in illo investigationem; sepe tamen id faciunt oblique, & obscure; cum ijs, quibus Ciuitatum Statuta continentur, non vagam & errantem per meandros, & divericula, sed rectam certamque ad ipsius iusticie usum commonstrent viam. Quo-

LUDOVICVS MARIA SFORTIA, a ANGLVS, DVX MEDOLANI, &c. PAPIÆ, ANGLERIAEQVE COMES AC GENVAE, ET CREMONAE DOMINVS.

TVLIT hanc landem apud maiores Civitas nostra Mediolanensis, quod cum ad commode utendum urbibus & locis non fatis naturae, genitium, ac cuius iure prospicuum videtur, sedius proprium habuit, quod municipale, sive statutum appellatur, singuli populi fenesum ac particularum libi dicentes, ipsa huiusmodi Leges ita prudenter delegit ac scriptis, ut permulte in hac Cisalpina Gallia, vobis dignam doxerint, quam in hoc iure diligenter mirari deberent. Hoc à Mediolanensi populo à primis multis scriptum, politica pro tempore ratione aliquando mutationem aliqui, aut correctionem exegit. In qua re maiores, qui ex gente nostra rerum patetis fane, spartus necessestas est, singulari studio & cura opere suam impendisse, monumenta quae reliquerunt, fatis copiose testantur. Contineat autem nunc, ut à posteriori correctione tempora per multa fluxerint, quoniam certi, sicut multa tulit, ut in humanis rebus fieri solet, à superiorum tempore ratione diversa; ita erit in Legibus nostris Constitutione proprijs, mutationi etiamen desiderium reliquum, cum superficia aliqua visceretur, quae collenda erat, aliquia obscurata, quae a perciore lensus poscerent, nonnulla cattiganda essent, ut tempore conditum magis accommodarentur. Cum igitur in tempore nostra hucus emendationis necessitas inciderit, pauli nobis facile videatur, populorum nostrorum amicorumq; iniurias armis propulsare, & domini occidere. Vobis, & contraversis sine viro dilectione passim audiendas, quanto ppter omnes laute, ex quo iure ac tranquille viutre cupiamus, ostendisse, nisi hanc quoque partem, in uno Principi circa pacis munera maxime necessaria, curz nobis fuisse testaremur. Quo nobis ex veroque Statuta hactenus praefatis nos fuerimus, atque ex Iuris Consulitorum accusitorum Mediolanensis Collegiis, prudenter & vobis inbigne delegimus, quibus Decretorum nostrorum, & Statutorum Mediolanensium vobis in inspectionem, emendationem, refectionemq; immunimus: A quibus, re dicti & mature tractata, initio ab Statutoris facto, praefatis volumen conditum, et ratione habita, ut sublatissima, que necessaria non erant, correctis, que ex presentium temporum qualitas repudiebant, ac declaratis, que ambiguo, aut incognito sensu habebant, omnia ad mundum presentium temporum bene vivendi normam accomodarentur. Recepimus igitur à nobis volumen, sub immortalis Dei, eiusque Matris & Tutelearis Ambroxi nominibus, eis & seruari volumus, & Vicario, duodecimque viris precisionis huius nostre Mediolanensis vobis imperamus, ut hanc emendationem ac reformationem fernandam edant & proponant. In quo si tecum & rem posticu[m] exegerit, ut vel alia sint per nos addenda, vel emendatio noua desideretur, cum Tullitiae cultus, & equabilis iuriis in populos nostros suos ante omnia nobis curz sit, in posterum quoque officium nostrum in eo impariemur. Decrementis, ut hinc donaxat b[ea]t[us] quae hoc in volume, quo ad Cilium Statuta se Cilium extraordinaria, & alia que in eo continentur, pro Legibus & Statutis Mediolanensibus obseruentur.

ab omnibus ac singulis, & quibuslibet personis, Comuni, Collegi, & Uniuersitate, d[omi]ni Terris, & Loci, & quae dispositio[n]i huiusmodi Statutoris comprehenduntur; Nam ex ea Statuta Mediolanensis p[ro]prietate recognoscuntur, atque edentur. In quantum testimonium presentes h[ab]ent registrati, & solliciti: Si illi impressione manu iustissimis, & ac propria manu subseri plausus. Datas Mediolani 20. Octobr. 1498.

Ludovicus Maria subscriptus.

B. Chalcus.

S. V. M. M. A. R. T. F. M.

- 1 Ducatus Mediolani dignitas in quo primo exercita fuerit.
- 2 Ducatus dignitas quid sit, & quid differat ab aliis Marchionatu[m], & Comitatu[m].
- 3 Dux Mediolani in suo Ducatu non recognoscit superiorum.
- 4 Imperator virtus possit legitimare in Ducatu Mediolani.
- 5 Dux Mediolani potest in suo Ducatu minime, que potest Imperatoris ministeris Orbis, etiam ex consuetudine longissima non. 6.
- 6 Disputari de praefatis Statutis Mediolani est et monitione reformare.
- 7 Princeps, Dux, & alij non recognoscunt superiorum in eorum locis possunt ad, quo Imperator in tunc Orbe.
- 8 Princeps precepsit sua facili terminata respectu, quando ut Deum aliquid fecit.
- 9 Princeps in illo castra dicentes, quid illur[us] perpetus sunt investitii ab Imperatore.
- 10 Dux Mediolani in suo Ducatu potest cedere leges, & eis derogare.
- 11 Dux Mediolani preferitur Duci Sabaudie.
- 12 Statuta nostra redacta in taliumque statutis validi, sed debent produci.
- 13 Statuta Mediolani debent affirmari ab auxiliis suppeditis interjicitur Indumentis fiducia Ducatus.
- 14 Clerici statim se Ducatu non ligantur statutis laicislibur.
- 15 Statuta Mediolani observantur etiam a locis infra dictis, si etrum dominum directum fuerit reformatum, & secesserit publicatio facta in Civitate, anno 17. Imitetur. anno 13.
- 16 Sigillata non est necessarium in approbatione statutorum.
- 17 Sigilli appositi non valent, siq[ue] sigillata dicta, se illud apposuisse.
- 18 Sigillo aliando exaudiatur qui posse sigillare.

- 19 Ve Mediolani 1. H[ab]e quidem Ducatus dignitas in hac ditione Mediolani cepit erigti in persona Illustrissimi Domini Io. Galeatii vicecomitis, eius linea vicecomiti extincta, deinceps Ducatus residuatus fuit in persona Illustrissimi Francisci Sforzii, eiusque pariter linea extinta, in personam Illustris. D. Francisci Sforzii Secundi, Feudum & Ducatus isqueritus fuit & de voluntate ad Imperium suu[n]t nota Cest. Cotta in Memorab. in rebo, Mediolanum, ad fin. Anno autem 1553. per Diuum Carolu[m] Imperatorum Ducatus fuit translatio in personam eius filii Philippi Austriaci, Hispaniarum Regis nuptie denortu. 2. Ducatus dignitas quid sit, & quid differat à Marchionatu & Comi-

A. tatu,

STATUTORVM MEDIOLANENSIVM RVBRICA GENERALIS

De Citationibus, & alijs, &c.

DE materia Citationum, not. cumulate Matth. de Affili. Tract. super Constitutionibus Regni Rubrica 95. De exord. praepator, & sequens, Rubricis, Grammaticis dictis Constitutionibus, Rubrica, De in ius vocando, lib. 1. Marian. Socin. libo Tract. de Citationibus, consil. 1. Poetis Imol. Tract. Common. Reg. 43. lib. 3. Antonius Gabriel. simili Tract. Tract. de Citationibus, Conclusione 1.

De forma & Citationis in Civilibus, &c.

Ordine citandi.

- 1 Forma idem est quid modus.
- 2 Forma, seu modus procedendi in causis civilibus per statuta non alterat modum indicante.
- 3 Statuta respetu ordine in procedendis ligantur.
- 4 Forma causis in alii siquid usque ostendit, & ministeriis, & rationibus.
- 5 Causa dicitur de processu.
- 6 Citationis forma datae placuit, debet ad reguam obserari, & per aquipollens non potest aliquippli. num. 7.
- 8 Citationis forma hæc habet locum non solito in citationibus personalibus, sed etiam realibus.
- 9 Statutum loquens in causa civilibus habet locum in causa criminalibus sibi subiecti, sed etiam ratione vero extenderat ad causas reales. num. 10.
- 11 Citationes maleficij, & fiduciarioris sunt cum infra scriptis solemnitatibus ad formam causarum.
- 12 Statutum loquens de causa criminalibus non habet locum in causa causidiciorum, vel mixta, quando sumus in officiis, & per aquipollens non potest aliquippli.
- 13 Causa in sua Civilis, vel Criminalis, habet inspecie libelli concisio, & sententia.
- 14 Causa quando dicitur civilis, vel criminalis vid. v. q. ad num. 2. 8.
- 15 Primitus, seu iudicis insuperatio, venia causa sui causis, vel criminalis quod sit.
- 16 Concessio causa causis, & criminalis in eadem negotio impediatur, & non intentione super altero supersedetur.
- 17 Statutum infra scriptorum dispositio habet locum causa in causis delegatis, & fiduciaribus.

- 1 * **F**orma] + Idem est, quod modus sic enclitio lo. Baptista Altimire postul. R. Releira 1. De Ordine procedendi, num. 1. + Forma seu modus procedendi in Civilibus, indicatus per Statuta infra scripta, quod non a literis modum indicandi, sitque Roma. consil. 246. num. 2. de mente Bart. ibi per eius relati, notarii in Dec. 1. Petri pretor. num. 2. 2. de officio eius cui mandata. Vede ad v. omnia notandum inferit Afin. d.
- 3 Rob. 1. num. 3. + Statuta loquens cum respectu ordinem procedendi, ligant Clericos, & nos. Ang. consil. 16. L. ad finit. In. Baptista Cacciolup. in Leuctras populus, num. 178. C. de Summa Trinitate & fidei Cachol. Hippo. R. num. 25. 1. 1. num. 4. 1. vol. 1. & notarium super in Preludis. + Forma omnino in actu fieri noceat omnibus, etiam in memoribus, & ruficis, & alijs, ut non signaretur Tiran. tract. de pen. temper. aut remitt. Causa 11. num. 10.

- 5 b Citationis] + Causa dicitur de processu, ut nos glo in c. prouidentiam, in verbo, Causa forma, de offi. deleg. late Doct. in Rub. C. de in ius vocando, ubi maxime Alex. num. 3. declarando, ut ibi per eos, & latius per Afin. de praxi iud. 6. 6. c. 12. num. 2. & 3. Marian. Soc. tract. de citat. art. 19. num. 5. + Citationum formam data a Statutis, debet ad reguam obserari, ita not. Ital. in suo tract. super Statutis in verbo, Causa, ad 6. sequitur Alex. em. 137. 1. 1. 18. vol. 1. cumulate Tiranquell. tract. 1. Retract. legiug. 3. 8 glo 3. + ita quod non potest adimpleri per aquipollens, cum sit traditum pro forma, ut letet fieri. Afin. dicit. sua præsumt. §. 3. cap. 36. num. 12. cum seq.

8 & episcopis sequentibus. + Citationum forma hæc habet locum non solito in citationibus personarum, sed etiam realibus, ita nos et Cuman. consil. 146. maxime, num. 3.

9 * In Civilibus] + Statutum loquens in Civilibus equilibus, quod habet se locum in causis criminalibus, vbi publice eadem ratio, nos. Aret. consil. 109. in prim. Mart. Sing. 437. Afin. sua praxi num. 6. 1. 6. 4. num. 1. & 2. + Au. autem procedat, & excedatur ad causas mixtas, notarii ibi Afin. num. 3. cum seq. + Ideo Citationes maleficij, & fiduciarioris, hanc cum infra scriptis solemnitatibus ad formam causarum, ut caueatur infra c. 41. 1. Citationes. + Statutum uerbi longioris de causis criminalibus, nos habet locum in causis civilibus, vel mixtis, quando sumus in officiis & per aquipollens, quia sunt intermixti iuriis, ita nos. Riman. leg. consil. 703. vol. 4. Cypel. consil. 708. num. 17. cum seq. num. 9. Fran. Veg. consil. 10. num. 14. Hiero. Magno. Rota. Lucana dec. 9. num. 2. Boegn. Causa, decif. 5. num. 7. & num. 33. & decif. 1. num. 38. & decif. 42. num. 50. + Causa, vnum dicatur civilis, vel criminalis, quod inspicetur libelli concisio, & sententia, not. Menoch. tract. arbitr. lib. 1. q. 8. 2. num. 2. Anch. jun. 1. nu. 6. lib. 1. + Quando autem causa dicatur civilis, vel criminalis, distinguit Zeli. consil. 19. num. 1. & 3. Iacob. Clar. lib. praxi 5. nu. 9. 3. + Secundus ergo, cum sic, vñbre civitatis quatuor opiniones distinguit, + In quibus omnibus opinionibus concludatur per omnes Sribentes, quod quando agitur ad communum priuatum, huc ex causa delicti defensio, sive ex contraria, dicatur causa civilis; criminalis autem dicatur causa, vel iudicium criminalis in quo agitur ad communum publicum, sive fit imponenda pena corporalis ad publicam vindictam, sive ex delicto imponenda pena pecunaria que veniat applicanda sibi. Ita consiluit Clar. d. sua praxi, 5. b. q. 1. verbi. Ex quoru. 1. vbi dicitur ab haec communi opinionem non recedendum. Ipse autem Clarus, pro clariori intelligentia, præmissis aliquibus, in verbi. Ego tamen, cum seq. distinguit sex causas principales, + Primus illæ sit quando agitur ad priuatum corporalem ordinariam, nulla causa interventionis primi interest, & tunc omnes Sribentes concordare hoc esse iudicium criminalis i. ea Clar. ibi verbi. Primus est.

10 * Limitatus hæc concludit, nisi pena corporalis fuerit contenta per iudicium in priuatum pecuniarium, quia tunc dicetur civilis, in pectore tunc; Ita Menoch. tract. arbitr. lib. 1. q. 82. n. 5.

11 + Secundus causa est, quando pena pecuniaria est hinc applicanda, tunc magis communis est, quod sit iudicium criminalis, si autem partitum iudicium civilis; Ira communem dicit, multos allegando, Aleiat. in lib. de iudicis extra, cum 14.

Idem cumulatus. Clar. d. q. 1. ver. Quanta igitur sicut opinio & ver. Secundus autem. Idem Clar. huius Communibus in verbo, civilis causa. & quod quando pena fit hinc applicanda, dicatur iudicium criminalis, etiam quod prius fit pecuniaris, notarii Salic. in 1. num. 4. C. de sepulch. violat. Imola in C. Odoradus, em. fin. num. 29. de foliis. Brus. super Consilia verbo, Bona, verbi. statuto caueatur, ad finem, Iacob. 5. Su. pereft. num. 15. Inf. de actis declarando ut per eum, num. 16. Orius. tract. arbitr. 2. par. num. 2. Mar. 1. suo Spec. 4. par. prim. diffin. 1. num. 3. 1. dec. 1. 2. 3. et per eum, Foller. sua praxi 1. parte, 2. pars, vñfi. Audientibus escutatores, num. 174. declarando ut per eum, num. 176. Soc. tract. citat. ar. 17. num. 1. 7. verbi. Et quia, Sizyrus ad Mortheffiling. 10. num. 1. & 2. Hier. de mente tract. his regund. c. 36. ad 5. Liger. R. Ch. liger. Comin. Cons. 1. conclu. 58. Communis in rite. magnæ curia, in Preludi de causa criminali. num. 2. Menoch. tract. arbitr. lib. 1. Cent. 2. celo 265. num. 4. cum seq. vñque ad imem, Anch. jun. 1. q. 2. m. 3. 1. b. 1. Hiero. Magno. Rota. Lucana. dec. 9. 1. Borg. dec. 41. n. 3. 7. Idem Bur. consil. 53. num. 2. vol. 1. Bonacof. in Communib. criminali. in verbo, Causa criminalis, & verbo, Perca vbi applicetur. + Tertiis causa est, quando causa est in iure, quia, tractatur de interesse partis & sibi, & tunc regulat ut inspicetur quod est principale, vel potius, & quod in consequence eiusdem iudicatur an sit criminalis, vel civilis, quia veritas principali interest ut potius, tunc indicatur di-